

KLOSTERØYA, SKIEN

Arkeologisk overvåking av gravearbeider i forbindelse med etablering av bomstasjon ved Klosterfossen, Klosterøya, Skien.

Haugesten, Lars

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

Tittel Klosterøya, Skien Arkeologisk overvåking av gravearbeider i forbindelse med etablering av bomstasjon ved Klosterfossen, Klosterøya, Skien.	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 96/2016	Publiseringsdato 11.07.2016
	Prosjektnummer 1020350	Oppdragstidspunkt 19.-25.4.2016
	Forsidebilde Nordlig grøft sett mot syd. Lars Haugesten. Cf35128 NIKU 561842.	
Forfatter(e) Haugesten, Lars	Sider 18	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Sunniva Wilberg Halvorsen
Prosjektmedarbeider(e) Lars Haugesten
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Statens Vegvesen, Region Sør.

<p>Sammendrag</p> <p>Statens Vegvesen, Region Sør ville anlegge en grøft opp til 55 meter, samt groper for tre halvportaler. Arbeidet skulle utføres under arkeologisk overvåking. Ønskelig dybde på grøften var 1-2 meter og 2,5 meter på halvportalgroperne. Endelig dybde på grøften ble mellom 0,5 og 0,7 meter, og endelig dybde på groperne ble mellom 1,5 og 1,7 meter. Området var sterkt forstyrret av moderne kabler. Undergrunnen var synlig fra mellom 0,65 og 0,80 meter. Massene over undergrunnen var moderne, ingen kulturlag ble påtruffet. Det ble funnet to krittpestilker som kunne dateres til 16-1700-tallet. Krittpestilkene ble funnet i moderne masser.</p>
--

<p>Emneord</p> <p>Byarkeologi, etterreformatorisk, arkeologisk overvåkning, kulturlag, Klosterfossen, Klosterøya, Gimsøy Kloster.</p>

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Forord

I forbindelse med oppføring av en bomstasjon ved Klosterfossen på Klosterøya i Skien, ble det utført en arkeologisk overvåking av NIKU Distriktskontor Tønsberg. Statens Vegvesen, Region Sør ønsket å grave en lengere grøft samt tre dypere groper for halvportaler. Arbeidet med grøftene påbegynte 19.4.2016 og varte til 25.4.2016.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	5
2	Kort historikk.....	5
3	Metode og gjennomføring.....	6
4	Resultater.....	6
5	Sammendrag og konklusjon.....	9
6	Litteraturliste.....	11
7	Vedlegg.....	12
7.1	Kontekstliste.....	12
7.2	Fotoliste.....	12
7.3	Oversiktsplot.....	13
7.4	Innmålt sjakt.....	14
7.5	Bunnpunktplot.....	15
7.5.1	Koordinatliste bunnpunktplot.....	16
7.6	Toppunktplot.....	17
7.6.1	Koordinatliste toppunktplot.....	18

1 Innledning

Riksantikvaren hadde den 24.3.2014 gitt Statens Vegvesen, Region Sør, dispensasjon fra Lov om kulturminner av 9.juni 1978, derav en tillatelse å grave en bomring ved Klosterfossen på Klosterøya i Skien. Den 15.9.2014 mottok Riksantikvaren en telefonsamtale og e-post fra Statens Vegvesen om endringer i opprinnelig plan. Riksantikvaren vurderte at endringene ga et behov for en arkeologisk overvåking, da inngrepene kunne berøre Gimsøy Kloster.

23.9.2014 mottok NIKU Distriktskontor Tønsberg en forespørsel fra Riksantikvaren om å utarbeide forslag til prosjektbeskrivelse og budsjett. Den 7.1.2015 mottok Riksantikvaren prosjektbeskrivelse og budsjett fra NIKU.

Den 27.1.2015 gav Riksantikvaren Statens Vegvesen tillatelse til å gjennomføre tiltaket (RA saksnr.14/00501-1). Tiltaket skulle gjennomføres med overvåking av en arkeolog fra NIKU. Av gravearbeid var det tillatt å grave fundamenter for tre halvportaler til en dybde av 2,4 meter. Grøftene kunne graves til en dybde av 1-2 meter. Lengde på grøft ble ikke nevnt i tillatelsen, men Statens Vegvesen hadde ved tidligere korrespondanse oppgitt en ønsket grøftelengde på ca. 55 meter. Tillatelsen gjaldt graving i tidligere oppgravde/nyere tids masser.

15.3.2016 tok Brian Lund fra Statens veivesen region Sør kontakt med NIKU, for å informere om at planlagt oppstart for feltarbeidet ville være ca. 2 uker etter påske 2016. Feltarbeidet ble påbegynt 19.4.2015.

2 Kort historikk

Gimsøy Kloster ble etablert på Klosterøya noe før 1150. Klosteret ble brukt av nonner fra benediktinerordenen. Noen år før reformasjonen i 1537 ble klosteret oppløst. Påfølgende år ble klosteret et krongods, og ble senere overdratt til tyske bergmenn i forbindelse med gruvedrift i Telemark. Da klosteret brant i 1546 og i 1549 opphørte gruvedriften. Senere ble det opprettet flere vannrevne sagbruk på Klosterøya. Sagbrukene og Gimsøy ble i 1666 kjøpt opp av den dansk-norske admiralen Cort Adeler. På søndre halvdel av øya lot admiralen oppføre et herregårdsanlegg. I 1723 ble det utført gravearbeid på gårdsanlegget, og det ble påtruffet det som ble tolket som ruiner av klosterkirken. Bebyggelsen og driftstunet ble flyttet noe sydover etter at herregården brant i 1885.

Fra slutten av 1880-tallet ble Klosterøya et industriområde. Anleggelsen av større driftsinstallasjoner gjorde trolig stor skade på eventuelle rester etter klosteret. Det er i dag ingen synlige ruiner etter klosteret, men flere arkeologiske undersøkelser har gitt en omtrentlig plassering av klosteret.

Det ble i 1948-49 funnet spor av klosterkirkens kirkegård. Ved gravearbeid for en trafokiosk på nordsiden av Dir. Smidts gate 33, ble det funnet en til dels intakt hellekiste som inneholdt et skelett. En senere utgraving i 1995 ved Dir. Smidts gate viste ingen automatiske fredede kulturminner. I 2000 ble det utført gravearbeid for høyspentkabel nordvest på øya, men det ble ikke påtruffet kulturhistoriske lag eller anlegg. I 2001 ble det utført gravearbeider i Dir. Smidts gate 33 der lagene bestod av redeponerte kulturlag, samt løse deler av menneskeben. I 2007 utførte NIKU en forundersøkelse innenfor det automatisk fredede kulturminneområdet. Undersøkelsene ble anlagt der det var størst sannsynlighet for å finne levninger av kulturlag og anlegg fra klosteret og tidligere

herregård. Ingen kulturlag eller anlegg ble påtruffet med sikkerhet. Området som ble undersøkt var dominert av rester fra industriperioden fra 1800-tallet og frem til 2000-tallet.

Norsk Sjøfartsmuseum (nå Norsk Maritimt Museum) utførte i 2008-2009 en større undersøkelse på Klosterøyas østre side, den såkalte Klosterhavnen. Det ble påtruffet bolverkskar, samt en del løse gjenstandsfunn. Anleggene og gjenstandene ble datert til 1700-tallet.

Ytterligere undersøkelser har blitt gjennomført av NIKU. Ved graving av kabelgrøfter på Dir. Smidts gate i 2008, ble det utført en arkeologisk overvåking. Det ble ikke observert automatisk fredede kulturminner. I 2009 ble det utskiftet en smørebukk på Klosterøya og det ble igjen utført en arkeologisk overvåking av NIKU. Det ble ikke funnet automatisk fredede kulturminner, men det ble blant annet funnet keramikk, veggfliser og kritt Piper fra 17-1800-tallet. Det ble i tillegg funnet to løsfunn av lårben fra mennesker. Under en arkeologisk befarings ved Klostergaten i 2009, ble det ikke funnet automatisk fredede kulturminner.

3 Metode og gjennomføring

Feltarbeidet ble utført fra 19.-25.4.2016. Prosjektleder for NIKU var Sunniva Wilberg Halvorsen. Feltarkeolog og rapportansvarlig for NIKU var Lars Haugesten. Tiltakshaver var Statens Vegvesen, Region Sør, og entreprenør var Marthinsen og Duvholt A/S. Feltarbeidet ble gjennomført med en gravemaskin. All graving skulle overvåkes av arkeolog.

På grunn av mange kabler, der mange ikke var plottet inn, ble det flere stopp og forsinkelser. I et tilfelle ble en hovedstrømkabel skadet av gravemaskinen, noe som førte til stans i arbeidet i flere timer. For å utbedre skaden på hovedstrømkabelen, var det et behov for Skagerak Energi å utvide grøften ved skadestedet. Etter kontakt med Riksantikvaren, ble det gitt en muntlig tillatelse til dette. Eventuelle økte kostnader for NIKU, skulle i tilfelle falle på entreprenør eller tiltakshaver. Statens Vegvesen krevde kurset Arbeidsvarsling kurs 1 av gravemaskinfører. Da gravemaskinfører hadde gjennomført kurset, men som skulle fornyes etter 5 år, ble gravningen stanset noen timer til en ny gravemaskinfører var på plass. Stansene i arbeidet førte til at grøften og halvportalen ikke ble ferdig på estimert tid. Riksantikvaren gav tillatelse til å benytte budsjettposten «uforutsett» for å dekke inn forsinkelsene.

4 Resultater

Total lengde på grøften ble ca. 42 meter, med grøftedybde mellom 0,5 til 0,7 meter. Halvportalropene fikk en dybde mellom 1,5 og 1,7 meter. Bredden på grøften var opp til 1 meter. Grøftens dybde tilsa at eventuelle kulturlag ikke ble berørt, da kulturlag som oftest blir lokalisert fra 0,6-0,7 meter og nedover i dette området. Dette varierer, men i områder med sterk aktivitet fra nyere tid, er ofte de øverste kulturlag fjernet.

I grøftene ble kun moderne masser fjernet, og ingen kulturlag ble observert. I nordre del av grøften ble det funnet en krittpepestilk. En annen krittpepestilk ble funnet i sydlig del av grøften. Krittpepestilkene kunne dateres til 1600-1700-tallet. Begge ble funnet i moderne masser og det var ingen tegn på at massene var omrodede kulturlag. Krittpepestilkene kan ha blitt dumpet i området på 16- og 1700-tallet, for senere å bli blandet med moderne masser.

Det ble gravd tre groper til halvportalene. Den nordligste grop målte $1,7 \times 1,7$, med en dybde på 1,7 meter (Figur 1). Undergrunnen ble synlig på 0,7-0,75 meters dybde. Massene over undergrunnen var moderne.

Figur 1 Nordlig halvportalgrop, profil. Sett mot sydvest. Cf35128_NIKU_561822.

Midterste halvportalgrop målte opprinnelig $1,9 \times 2,5$ meter, med en dybde på 1,5 meter (Figur 2). Det ble observert undergrunn fra 0,65 meter i nordsiden og fra 0,8 meter i sydsiden. Det ble ikke observert annet enn moderne masser over undergrunnen. På grunn av en nødvendig kabelskjøting, ble gropen utvidet ca. 3,8 meter mot øst med en bredde på ca. 2,75 meter. Den utvidete grøften hadde en dybde på ca. 0,6-0,7 meter. Bare moderne masser ble observert i utvidelsen.

Figur 2. Midterste halvportalgrøp, profil. Sett mot øst. Cf35128_NIKU_561825.

Sydligste halvportalgrøp ble under gravingen utvidet mot nord. Dette skyldtes et fundament til en lyktstolpe og flere moderne kabler. Grøpen målte 1,7 × 1,7 meter, med en dybde på 1,5 meter (Figur 3). Undergrunnen ble lokalisert fra 0,7-0,8 meters dybde. Massen over undergrunnen var moderne.

Figur 3. Sydlig halvportal. Sett mot syd. Cf35128_NIKU_561831.

I enden av nordlig grøft ble det gravd en grop for en kum (Figur 4). Gropen målte ca. 2 × 1,75 meter, med en dybde på 0,9 meter. Massene som ble fjernet var moderne. Det ble observert kabler og moderne masser under 0,9 meter.

Figur 4. Grop for kum. Sett mot vest. Cf35128_NIKU_561841.

5 Sammendrag og konklusjon.

Formålet med gravningen var å anlegge en kabelgrøft og tre groper til halvportaler. Dybden på grøften var mellom 0,5 og 0,7 meter. Det ble ikke påtruffet kulturlag i denne dybden.

Halvportalgroperne ble gravd til en dybde mellom 1,5 og 1,7 meter. Undergrunnen ble synlig fra mellom 0,65 og 0,8 meters dybde. Bare moderne masser ble observert i de oppgravde groperne.

Det var ingen synlige bevis på middelalderske anlegg og kulturlag. Det eldste som ble funnet var to krittpestilker fra 16.- og 1700-tallet. Stilkene lå i moderne masser og kunne ikke knyttes direkte til etterreformatoriske kulturlag. Området var omrotet i nyere tid, de mange kablene hadde spesielt bidratt til dette.

Formålet med undersøkelsen var å få ny kunnskap om hvorvidt det fantes bevarte spor av klosteret, og om mulig få ny kunnskap om klosterets utstrekning. Undersøkelsen viste at eventuelle spor etter klosteret hadde blitt fjernet i nyere tid.

6 Litteraturliste

- Edvardsen, G. (2000): Arkeologisk forundersøkelse Klosterøya, Gimsøy Kloster, Skien Kommune. *Norske Skog Union, utbyggingstiltak nr.3. Foreløpig rapport.*
- Ekstrøm, H. (2008): Klosterøya, Skien. Arkeologisk overvåking av kabelgrøft på Klosterøya. *Rapport Arkeologiske utgravninger Tønsberg nr. 47/2008.* Oslo.
- Ekstrøm, H. (2008): Klosterøya, Skien. Arkeologisk overvåking av kabelgrøft på Klosterøya. *Rapport Arkeologiske utgravninger nr. 60/2007.* Oslo.
- Ekstrøm, H. (2009): Klosterøya, Skien. Arkeologisk befaring og undersøkelse ved varsel om funn. *Rapport Arkeologiske utgravninger Tønsberg nr. 104/2009.* Oslo
- Ekstrøm, H. (2009): Klosterøya, Skien. Arkeologisk overvåking i forbindelse med masseutskifting ved smørebukk. *Rapport Arkeologiske utgravninger nr. 118/2009.* Oslo.
- Klaussen, M. (2013): Arkeologisk overvåking og etterkontroll av gravearbeider i forbindelse med etablering av infrastruktur på sørvestre del av Klosterøya. *Rapport Arkeologiske utgravninger nr. 65/2013.* Oslo.
- Meyer, R. og Molaug, P. (2008): Arkeologiske registreringer på Klosterøya, Skien. *Rapport Arkeologiske utgravninger nr. 60/2007.* Oslo.
- Myrvoll Lossius, S. (1977): *Skien i middelalderen. En antikvarisk registrering.* Riksantikvaren. Oslo.
- Nymoen, P. (2009): Klosterhavna. Arkeologisk registrering 2008-2009. Klosterøya, Skien i Telemark. *Rapport Norsk Sjøfartsmuseum.*
- Lunde, Ø. (1987): Klosteranleggene. *Foreningen til norske fortidsminnemerkeres bevaring, årbok 1987. 141. årgang.* Oslo.
- Riksantikvaren, Distriktskontor Syd. Arkivmateriale.

7 Vedlegg

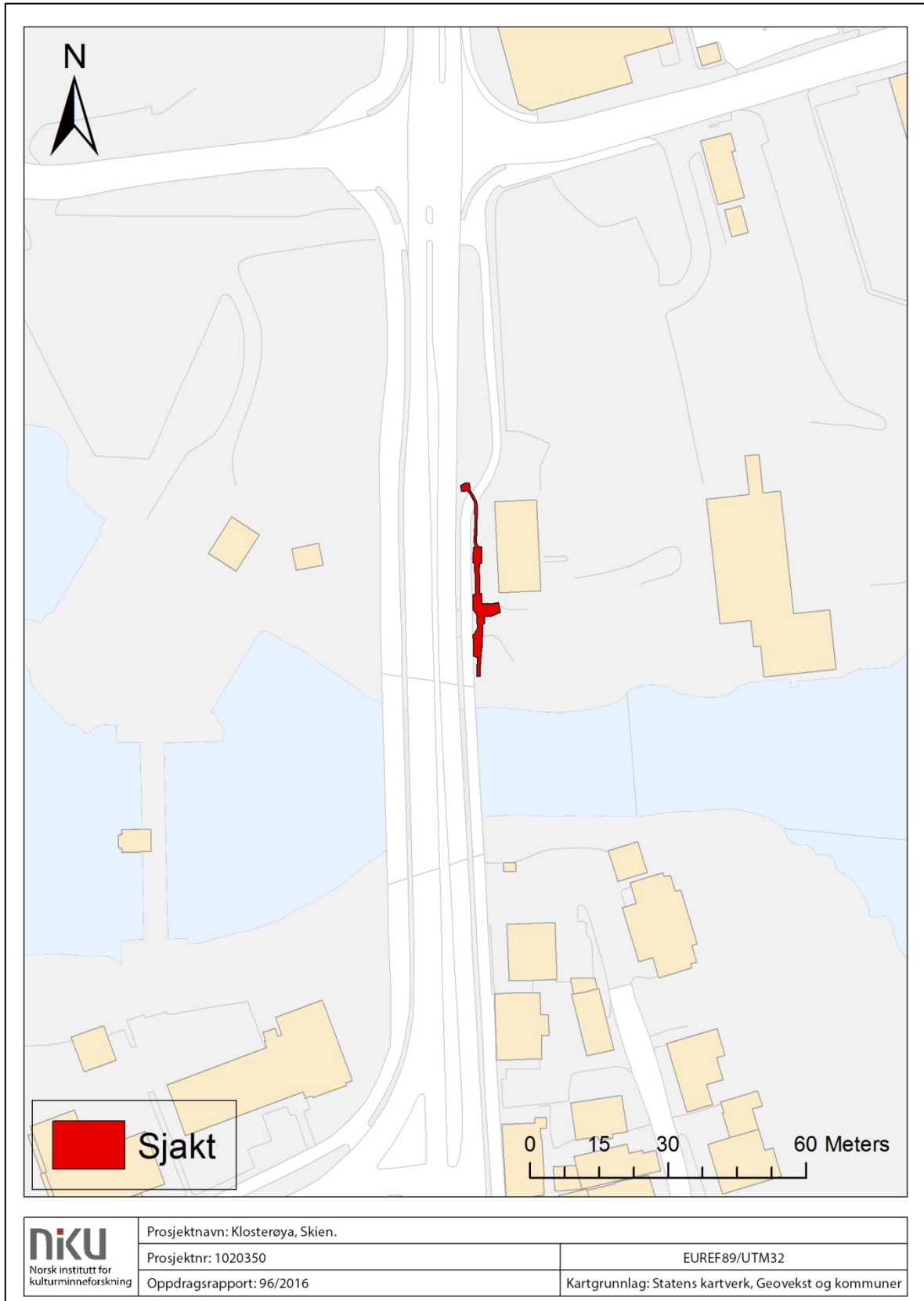
7.1 Kontekstliste

IntrasisId	Navn	Subklasse	Beskrivelse og tolkning
1000	Utgravningsområde	Utgravningsområde	Sjakten målte 42 meter, dybde 0,5-0,7 meter, bredde opp til 1 meter. 3 groper med mål 1,7 × 1,7 meter og dybde mellom 1,5 og 1,7 meter.
1022	Moderne	Lag	Moderne masser. Ble funnet 2 krittpestilker, men det ble ikke sett omrodede kulturlag.
1008	Toppunkt	Georeferanse	Toppunkter
1010	Bunnpunkt	Georeferanse	Bunnpunkter

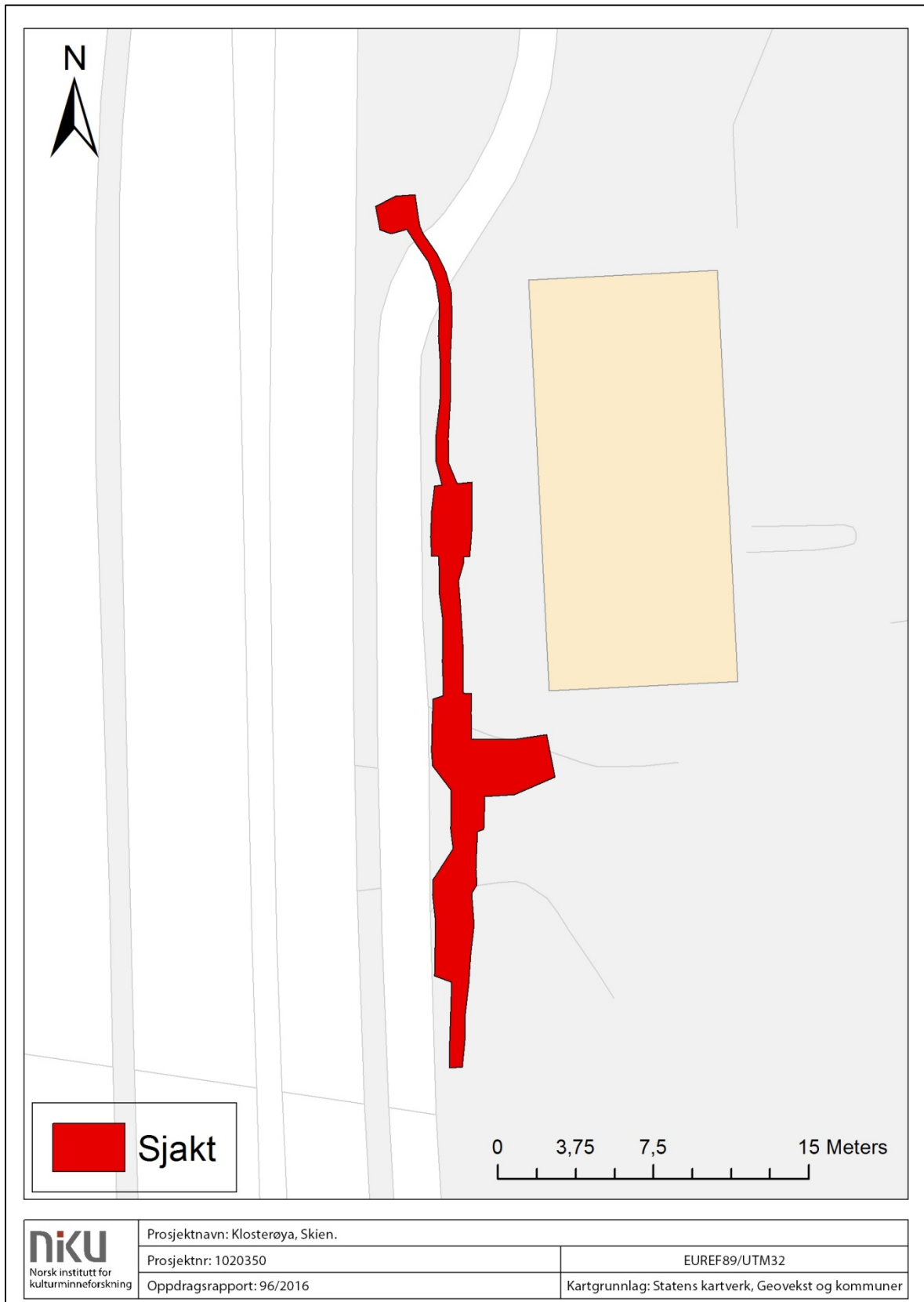
7.2 Fotoliste

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot	Fotograf
Cf35125_NIKU_0001.JPG	19.04.2016 12:25	Oversikt før utgravning	SV	LH
Cf35125_NIKU_0002.JPG	19.04.2016 15:03	Nordlig fundamentgrøft boks 1	S	LH
Cf35125_NIKU_0003.JPG	19.04.2016 15:03	Nordlig fundamentgrøft boks 1	S	LH
Cf35125_NIKU_0004.JPG	19.04.2016 15:06	Nordlig fundamentgrøft boks 1	S	LH
Cf35125_NIKU_0005.JPG	19.04.2016 15:38	Nordlig fundamentgrøft boks 1 profil	SV	LH
Cf35125_NIKU_0006.JPG	19.04.2016 16:34	Nordlig kabelgrøft	S	LH
Cf35125_NIKU_0007.JPG	20.04.2016 08:30	Profil boks nr.2	Ø	LH
Cf35125_NIKU_0008.JPG	20.04.2016 08:30	Boks nr.2	S	LH
Cf35125_NIKU_0009.JPG	20.04.2016 15:50	Boks nr.3 syd. Lyktefundament.	NØ	LH
Cf35125_NIKU_0010.JPG	20.04.2016 15:51	Boks nr.3 syd. Lyktefundament.	SØ	LH
Cf35125_NIKU_0011.JPG	21.04.2016 15:46	Utvidelse av grønne pga strømkabel	SØ	LH
Cf35125_NIKU_0012.JPG	21.04.2016 15:48	Boks nr.3 syddel	S	LH
Cf35125_NIKU_0013.JPG	21.04.2016 15:50	Profil boks nr.3 mot øst	Ø	LH
Cf35125_NIKU_0014.JPG	21.04.2016 15:50	Profil boks nr.3 mot vest	V	LH
Cf35125_NIKU_0015.JPG	25.04.2016 13:15	Utvidelse reparasjon av hovedstrømkabel	SV	LH
Cf35125_NIKU_0016.JPG	25.04.2016 13:15	Utvidelse reparasjon av hovedstrømkabel	SV	LH
Cf35125_NIKU_0017.JPG	25.04.2016 13:20	Utvidelse reparasjon av hovedstrømkabel	SV	LH
Cf35125_NIKU_0018.JPG	25.04.2016 13:20	Utvidelse reparasjon av hovedstrømkabel	SV	LH
Cf35125_NIKU_0019.JPG	25.04.2016 13:56	Kum mellom boks nr.2 & 3.	S	LH
Cf35125_NIKU_0020.JPG	25.04.2016 15:19	Nordligste kum	V	LH
Cf35125_NIKU_0021.JPG	25.04.2016 15:19	Nordligste del kabelgrøft.	S	LH

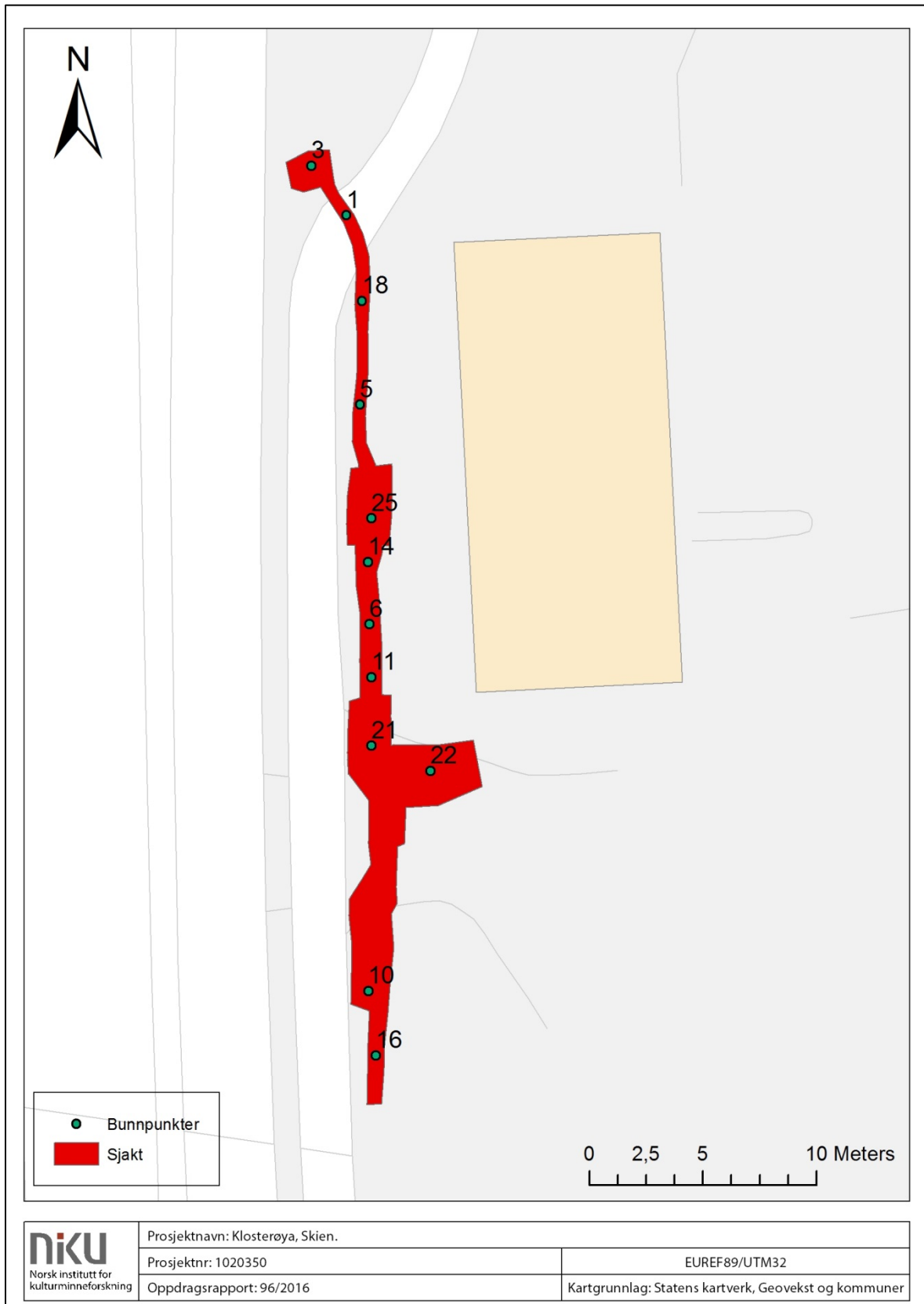
7.3 Oversiktsplot

7.4 Innmålt sjakt

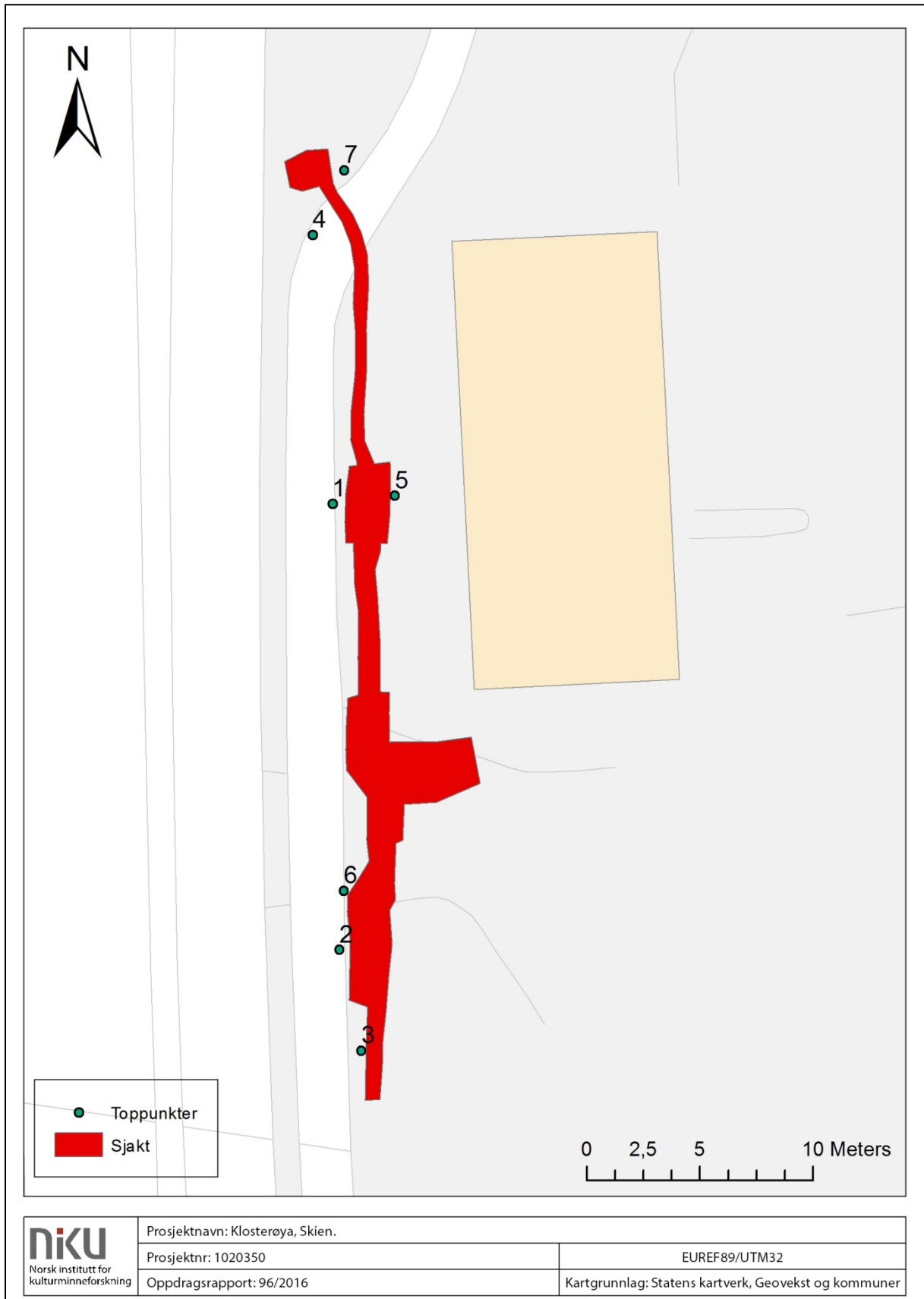
7.5 Bunnpunktplot

7.5.1 Koordinatliste bunnpunktplot

Bunnpunktnr.	Nord	Øst	Høyde
1	6562327.432	534886.007	14.891
3	6562329.609	534884.474	14.991
5	6562319.085	534886.606	14.595
6	6562309.398	534887.025	14.270
10	6562293.224	534886.973	13.907
11	6562307.061	534887.111	14.240
14	6562312.142	534886.970	14.254
16	6562290.382	534887.314	13.955
18	6562323.656	534886.709	14.626
21	6562304.039	534887.120	13.203
22	6562302.934	534889.714	13.671
25	6562314.068	534887.117	13.599

7.6 Toppunktplot

7.6.1 Koordinatliste toppunktplot

Toppunktnr.	Nord	Øst	Høyde
1	6562314.610	534885.466	15.035
2	6562294.872	534885.787	14.592
3	6562290.414	534886.741	14.614
4	6562326.509	534884.587	15.343
5	6562314.970	534888.230	15.177
6	6562297.487	534885.964	14.627
7	6562329.378	534885.985	15.627

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 96/2016

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00